

Sygn. akt II UK 367/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 listopada 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Zbigniew Korzeniowski
SSN Zbigniew Myszka

w sprawie z wniosku B. D.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddział w W.
o emeryturę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 28 listopada 2018 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 21 lutego 2017 r., sygn. akt III AUa [...],

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 18 grudnia 2014 r., XIV U [...], oddalił odwołanie B. D. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziału w W. z dnia 11 lutego 2013 r. odmawiającej wnioskodawczyni prawa do emerytury.

Sąd ustalił, że odwołująca się (urodzona 29 maja 1956 r.) jest z zawodu elektronikiem. W dniu 1 lutego 1978 r. zawarła umowę o pracę z [...] „L.” w W., pierwotnie na okres próbny, a od dnia 14 lutego 1978 r. na czas nieokreślony w pełnym wymiarze czasu pracy. W ramach umowy powierzono jej obowiązki operatora EMC w Dziale Informatyki NI/I-2 Oddział Przetwarzania, a następnie w Dziale Projektowania i Eksploatacji Systemów Zarządzania IO, gdzie w okresie od dnia 23 listopada 1979 r. do dnia 31 maja 1980 r. powierzono jej pełnienie obowiązków kierownika zmiany. Praca odwołującej się jako operatora polegała na obsłudze maszyn cyfrowych za pomocą monitora ekranowego typu ODRA 1300 05, (wprowadzała parametry zadania i dokonywała na monitorze kontroli). Do jej zadań jako p.o. kierownika należało zarządzanie i kontrolowanie pracy operatorów EMC obsługujących elektroniczne monitory ekranowe. Z dniem 1 sierpnia 1980 r. powierzono jej stanowisko technologa w Dziale Głównego Technologa, a następnie od 1 sierpnia 1982 r. została przeniesiona do pracy w charakterze technologa w Dziale Eksploatacji Systemów Informatycznych (IE) w Sekcji Technologicznej (IE-2). Będąc technologiem, zajmowała się kontrolowaniem na ekranie monitora działania programów i podległych jej systemów i reagowaniu na komendy. Od 1 maja 1987 r. powierzono jej obowiązki starszego technologa, a od 1 marca 1988 r. przeniesiono na stanowisko dyspozytora CSK. Od 1 września 1988 r. pracowała na stanowisku starszego dyspozytora CSK. W wyniku zmian organizacyjnych z dniem 1 kwietnia 1993 r. rozpoczęła pracę w Sekcji Obsługi Eksploatacji Systemu Centralnego/FIOC w Dziale Obsługi Centralnego Systemu Komputerowego (FIO). Następnie od dnia 1 maja 1993 r. powierzono jej stanowisko specjalisty do spraw obsługi operacyjnej CSK/BSOH w tej sekcji. Od dnia 20 stycznia 1997 r. została przeniesiona do Działu Statystyki Przewozów, gdzie powierzono jej stanowisko administratora systemów informatycznych; do zakresu jej obowiązków należała kontrola i nadzór nad poprawnością informacji statystycznych wychodzących z modułu MIS, tworzenie podprogramów pozwalających na zestawianie wybiórczych statystyk w oparciu o moduł MIS, prowadzenie mikro statystyk w arkuszu kalkulacyjnym Excel, współpraca z Wydziałem Informatyki w celu opracowywania programów pozwalających na tworzenie nowych statystyk w oparciu o bazy danych systemu SABA, współpraca

ze służbami korzystającymi ze statystyk przewozowych - udzielanie informacji, wspólne tworzenie statystyk. Odwołująca się na ekranie przeglądała dane, które były wynikiem programowo tworzonych raportacji i wyszukiwała w nich błędy oraz ustalała ich przyczyny. W tym celu wprowadzała dane próbne w bazie testowej, symulując określone wyliczenie oraz uczestniczyła w procesie wdrażania innych systemów. Na stanowisku administratora systemów informatycznych pracowała do 31 maja 2000 r.

Sąd ustalił, że praca odwołującej się na powyższych stanowiskach była wykonywana przy użyciu komputera z elektronicznym monitorem ekranowym i była pracą obciążającą narząd wzroku. Sąd ponadto ustalił, że odwołująca się na dzień 1 stycznia 1999 r. posiada łączny staż pracy w wymiarze ponad 20 lat, a na dzień zgłoszenia wniosku o emeryturę, tj. 21 grudnia 2012 r., ukończyła lat 55. We wniosku o emeryturę oświadczyła, iż jest członkiem otwartego funduszu emerytalnego, jednocześnie wniosła o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym na dochody budżetu państwa. Sąd dopuścił dowód z opinii biegłego z zakresu BHP.

Sąd za opinią biegłego podkreślił, że ze stwierdzenia „prace szczególnie obciążające narząd wzroku i wymagające precyzyjnego widzenia: w kartografii, montażu mikroelementów wymagających posługiwania się przyrządami optycznymi oraz przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowym” - poz. 5 działu XIV wykazu stanowiącego załącznik nr 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.), wynika, że wymóg precyzyjnego widzenia odnosi się do każdej z wymienionych w ramach zamkniętego katalogu dziedzin aktywności - kartografii, montażu mikroelementów wymagających posługiwania się przyrządami optycznymi, obsługi elektronicznych monitorów ekranowych, a z opisów przedmiotu prac wykonywanych przez odwołującą się z użyciem komputera z monitorem ekranowym wynika, że nie były to prace wymagające precyzyjnego widzenia w zakresie porównywalnym z pracami kartograficznymi, montażem mikroelementów wymagających posługiwania się przyrządami optycznymi; reżim wykonywanych przez nią prac nie odbiegał od uwarunkowań właściwych dla pracy standardowej z

użyciem komputerów, przy uwzględnieniu, iż chodzi o monitory starej generacji. W ocenie Sądu Okręgowego, wyniki postępowania dowodowego nie pozwalały przyjąć, że odwołująca się, będąc zatrudniona w [...] „L.” S.A. w okresie 1 lutego 1978 r. do 31 grudnia 1998 r. w pełnym wymiarze czasu pracy przy monitorach ekranowych, wykonywała prace w warunkach szczególnych lub szczególnym charakterze.

Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 21 lutego 2017 r., AUa [...], oddalił apelację odwołującej się od powyższego wyroku. Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że praca odwołującej się nie odbiegała od uwarunkowań właściwych dla pracy standardowej z użyciem komputera, z uwzględnieniem, że chodzi o monitory używane w danym okresie. Oznacza to, że praca ta nie odpowiada poz. 5 działu XIV wykazu A. Sąd odwołał się do wyroku Sądu Najwyższego z 17 grudnia 2014 r., I UK 172/14, w którym przyjęto, że nie ma pozytywnej regulacji normatywnej, która *ex definitione* pozwala przyjąć, że każda praca w pełnym wymiarze na stanowisku pracy wyposażonym w monitor ekranowy jest pracą w szczególnych warunkach w rozumieniu pkt 5 Działu XIV Wykazu A rozporządzenia. Wskazany wyżej pkt 5 traktuje o pracy o znacznej szkodliwości i uciążliwości szczególnie obciążającej narząd wzroku, co ma pozostać w związku z określoną czynnością polegającą na „obsłudze”, a nie tylko na posługiwaniu się elektronicznym monitorem ekranowym. Wyrażenia „obsługiwać”, „posługiwać się albo „pracować” z pomocą komputera semantycznie i funkcjonalnie mają inne znaczenie (podobnie Sąd Najwyższy w wyroku z 16 kwietnia 2013 r., II UK 236/12). Sąd Apelacyjny, biorąc pod uwagę zarzuty apelacji związane z opinią biegłego do sprawa bhp, uzupełnił postępowanie dowodowe przez odebranie od biegłego ustnych wyjaśnień do opinii. Biegły wyjaśnił, że jego zdaniem praca wnioskodawczyni nie była ani szczególnie uciążliwa, ani szczególnie szkodliwa w rozumieniu mających zastosowanie w sprawie przepisów. Biegły stwierdził też, że różnica między pracą z użyciem monitora, a obsługą monitora jest bierność. Wnioskodawczyni w swej pracy monitora nie naprawiała, nie kalibrowała, nie wykonywała przy nim żadnych czynności technicznych, natomiast korzystała z jego oprogramowania, co nie oznacza obsługi monitora, a pracę z jego użyciem. Uznając zasadność takiej opinii, Sąd Apelacyjny oddalił wniosek skarżącej o

dopuszczenie dowodu z opinii Instytutu Medycyny Pracy w Ł.. Jednocześnie wskazał, że zgromadzony w sprawie materiał dowodowy zawiera sprawozdanie tego Instytutu z 18 września 1995 r. z kontroli stanowisk operatorów wyświetlaczy i monitorów ekranowych oraz zawierające wytyczne w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy na tych stanowiskach. Zawiera ono między innymi stwierdzenie, że dla zdrowych dorosłych osób, w normalnym stanie fizjologicznym praca przy monitorach ekranowych nie jest szkodliwa, choć stwarza określone uciążliwości, które można ograniczyć lub wyeliminować poprzez odpowiednią organizację pracy na stanowiskach (rozmieszczenie monitorów, wystrój pomieszczeń). Sąd Apelacyjny ocenił, że pominięcie przez Sąd Okręgowy tego dowodu nie uzasadnia zarzutu z art. 233 § 1 k.p.c.

Wyrok Sądu Apelacyjnego odwołująca się zaskarżyła w całości. Zarzucono naruszenie prawa materialnego, a mianowicie: (-) § 4 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w związku z poz. 5 działu XIV wykazu A - załącznika do rozporządzenia w związku z art. 184 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm.), przez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że pojęcie pracy przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych użyte w poz. 5 działu XIV wykazu A obejmuje naprawę, kalibrowanie i podejmowanie innych czynności technicznych w stosunku do monitora ekranowego, podczas gdy pojęcie obsługi elektronicznych monitorów ekranowych powinno być wykładane w oparciu o analizę, czy praca wykonywana przez ubezpieczonego miała charakter pracy wykonywanej w warunkach szczególnych, tj. ze względu na szkodliwy lub uciążliwy charakter prac z użyciem monitorów ekranowych i ich wpływu na narząd wzroku. Ponadto, zarzucono naruszenie przepisów postępowania, które miało istotny wpływ na wynik sprawy, to jest: (-) art. 286 k.p.c. oraz 278 k.p.c. przez nieuwzględnienie wniosku odwołującej się w przedmiocie dopuszczenia i przeprowadzenia dowodu z dodatkowej opinii Instytutu Medycyny Pracy w Ł. na okoliczność ustalenia, czy praca przez nią wykonywana w latach 1978 - 1999 była pracą przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych oraz pracą szczególnie obciążającą narząd

wzroku i wymagającą precyzyjnego widzenia, pomimo że opinia biegłego z zakresu bhp nie może stanowić źródła wiadomości specjalnych, jako że dotyczyła zasadniczo okoliczności prawnych, wykładni przepisów, nie zaś oceny czy praca wykonywana przez ubezpieczoną była pracą przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych oraz pracą szczególnie obciążającą narząd wzroku i wymagającą precyzyjnego widzenia, zaś przeprowadzenie dodatkowej opinii wyspecjalizowanego Instytutu Medycyny Pracy w Ł. miało na celu wyjaśnienie okoliczności mających dla sprawy istotne znaczenie.

Skarżąca, wnosząc o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania, wskazała na wystąpienie w sprawie istotnego zagadnienia prawnego oraz potrzebę wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, to jest dokonania wykładni przepisu zawartego pod poz. 5 działu XIV - Prace różne wykazu A - załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, przez wskazanie, jak należy interpretować „Prace szczególnie obciążające narząd wzroku i wymagające precyzyjnego widzenia (...) przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych”, w szczególności co należy rozumieć pod pojęciem „obsługi elektronicznych monitorów ekranowych”. Podkreśliła, że wskazany powyżej przepis, ze względu na sposób sformułowania, skutkuje niejednołitą jego wykładnią w orzecznictwie sądów powszechnych i istotnymi rozbieżnościami w wyrokach sądów w sprawach podobnych.

Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz przekazanie sprawy sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania, przy uwzględnieniu kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wedle wykazu A, działu XIV, poz. 5 - załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, do prac w warunkach szczególnych zalicza się prace szczególnie obciążające narząd

wzroku i wymagające precyzyjnego widzenia - w kartografii, montażu mikroelementów wymagającego posługiwania się przyrządami optycznymi oraz przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych. Nie budzi wątpliwości, że takiej kwalifikacji prawnej podlega wyłącznie praca przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych, jeżeli szkodliwie oddziaływała na wzrok pracownika i wymagała precyzyjnego widzenia, bo z tej przyczyny została ujęta w wykazie prac szkodliwych ustalonym na podstawie przepisów dotychczasowych.

W sprawie ustalono, na podstawie opinii biegłego, czynniki mające wpływ na szczególne obciążenie narządu wzroku przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych: duża liczba ruchów gałki ocznej, konieczność ciągłych zmian akomodacji i adaptacji gałki ocznej (przystosowanie narządu wzroku do pełnienia funkcji w warunkach zmieniającego się natężenia i jakości oświetlenia oraz wielkości, rodzaju i odległości położenia obiektów znajdujących się w polu widzenia) - dokonujące się automatycznie przez spłaszczanie i uwypuklanie soczewki. Natomiast biegły uznał, że prace wykonywane przez wnioskodawczynię nie wymagały precyzyjnego widzenia w stopniu porównywalnym z pracami w kartografii lub przy montażu mikroelementów wymagającym posługiwania się przyrządami optycznymi.

Przede wszystkim zwrócić należy uwagę, że skoro zwrot „precyzyjne widzenie” połączony został z pracą przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych, to chodzi o kwalifikowane (ponadstandardowe) obciążenie narządu wzroku w tego rodzaju pracy bez potrzeby odwołania się do realiów pracy (wymagającej precyzyjnego widzenia) w kartografii czy przy montażu mikroelementów wymagającego posługiwania się przyrządami optycznymi.

Powszechnie wiadome jest, że w okresie, w którym tworzony był wykaz A, wskazana poz. 5 działu XIV odnosiła się do monitorów starej generacji - kineskopowych, o niskiej rozdzielczości i to determinowało założenie prawodawcy, że praca z wykorzystaniem takich urządzeń wymagała precyzyjnego widzenia, co szczególnie obciążało wzrok. Postęp technologiczny w tej dziedzinie stopniowo powodował, że to założenie traciło swą aktualność i w tej sytuacji konieczna stawała się ocena wykonywanej pracy przez pryzmat ponadstandardowego (w stosunku do przeciętnej pracy z komputerem) obciążenia wzroku. W związku z

tym trafne jest spostrzeżenie, że poz. 5 nie ma na uwadze samego posługiwania się komputerem w pracy, lecz pracę szczególnie obciążającą wzrok i wymagającą precyzyjnego widzenia przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 2010 r., II UK 236/09, LEX nr 599770 oraz z dnia 17 grudnia 2014 r., I UK 172/14, LEX nr 1621324). W takim właśnie znaczeniu Sąd Najwyższy tłumaczył pojęcie „przy obsłudze”, a więc, że nie wystarczy samo posługiwanie się komputerem w pracy, lecz konieczne jest wykonywanie pracy z użyciem ekranu komputera, która szczególnie obciąża wzrok i wymaga precyzyjnego widzenia. W związku z tym nie jest trafny pogląd Sądu Apelacyjnego, że semantyczne znaczenie pojęcia „przy obsłudze” oznacza a priori odrzucenie pracy z użyciem ekranu komputera, bowiem nie wypełnia ona definicji „obsługi” monitora.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, problem, czy praca odwołującej się wymagała precyzyjnego widzenia, wymagał dość szczegółowych ustaleń. Chodzi tu o przedstawienie, na czym konkretnie polegała praca przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych na poszczególnych etapach jej kariery zawodowej (także na stanowiskach pełniącej obowiązki kierownika zmiany w Dziale Projektowania i Eksploatacji Systemów Zarządzania IQ i dyspozytora CSK, jeśli pozostały okres nie spełniał warunku 15-lat pracy w warunkach szczególnych), ponieważ ogólne stwierdzenia o charakterze specjalistycznym (ujęte w hermetycznym języku), różniące się w zależności od zajmowanego stanowiska (przykładowo: „planowanie pracy komputerów Centralnego Systemu Komputerowego; harmonogramowanie zadań i przekazywanie ich do realizacji zespołom IBM, ICL; nadzór i sterowanie realizacją ustalonych harmonogramów; zarządzanie zbiorami zadań; emulowanie zbiorów, udostępnianie użytkownikom zasobu systemu centralnego; prowadzenie ewidencji pracy CSK; kontrola czasu pracy i zajętości PZS-u; prowadzenie szkoleń wewnętrznych oraz użytkowników; wnioskowanie zmian technologicznych” - w odniesieniu do stanowiska specjalisty do spraw obsługi operacyjnej), zawarte w podstawie faktycznej wyroku oraz ich ogólne podsumowanie przez Sąd Apelacyjny, że wnioskodawczyni przez 8 godzin dziennie „na ekranie śledziła dane, wyłapywała błędy i je korygowała, wykonywała prace obliczeniowe, rozliczeniowe, statystyczne i testowe dla innych programistów”,

nie wyjaśniają tej kwestii w stopniu pozwalającym na ustalenie, czy prace te wymagały „precyzyjnego widzenia”.

Potwierdził się zatem zarzut naruszenia prawa materialnego (§ 4 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w związku z poz. 5 działu XIV wykazu A załącznika do rozporządzenia w związku z art. 184 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych), który ma uzasadnienie nie tylko w błędnym poglądzie co do znaczenia pojęcia „przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych”, ale przede wszystkim w zastosowaniu tej normy prawnej do niedostatecznie ustalonego stanu faktycznego.

W związku z powyższym zasadny jest zarzut naruszenia przepisów postępowania koncentrujący się na dyskwalifikowaniu opinii biegłego do spraw bhp. Jeśli natomiast chodzi o konieczność zasięgnięcia opinii Instytutu Medycyny Pracy w Ł., to pojawi się ona wówczas, gdy przeprowadzone postępowania dowodowe da podstawę do wniosku, że wnioskodawczyni przez 15 lat wykonywała stale i w pełnym wymiarze czasu pracy konkretne czynności z użyciem ekranu komputera, które wymagają oceny pod kątem szczególnego obciążenia narządu wzroku i precyzyjnego widzenia.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.